

Utsiktsplats på Ängsö

Nybyggnation av utsiktsplattform, däckspång och parkering

Särskild arkeologisk utredning

Ängsö gård 2:1
Ängsö socken
Västmanland

Ulf Alström

Innehållsförteckning

Inledning	1
Målsättning och metod	1
Undersökningsresultat.....	2
Tolkning och utvärdering.....	5
Referenser	8
Kart- och arkivmaterial.....	8
Otryckta källor	8
Litteratur.....	8
Tekniska och administrativa uppgifter.....	8

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2008.

Omslagsbild: Ängsö slott och kyrka via Photoshop. (Foto U. Alström.)
Baksidesbild: Geometrisk avmätning 1684. Torkladan och tegelugnarna markerade med cirkel.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

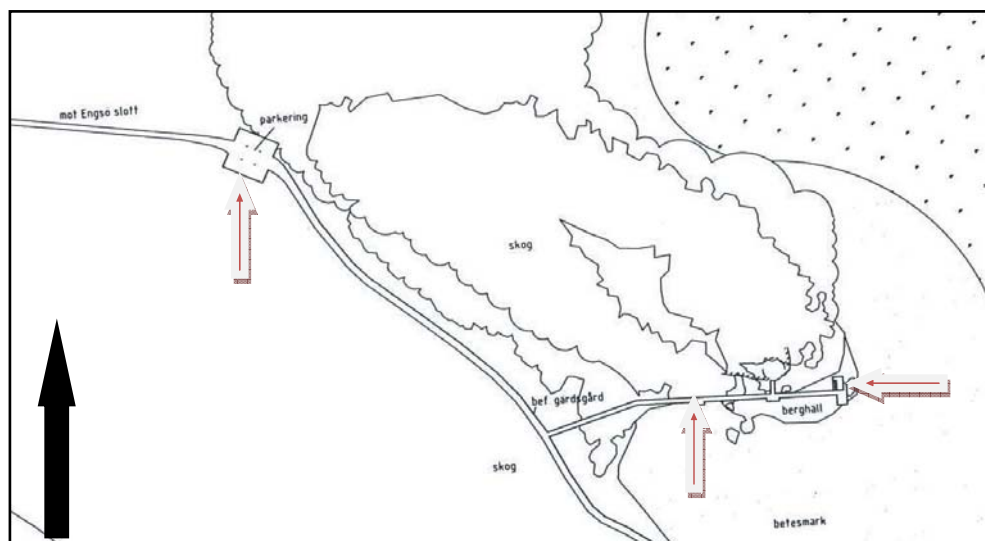
ISSN: 1653-7408
ISBN: 978-91-86019-48-8

Västerås 2008

Inledning

På grund av att en byggnation för en utsiktsplattform, en handikappanpassad ramp och en parkeringsplats planeras på Ångsö gård 2:1, har Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen på Länsstyrelsens i Västmanland uppdrag utfört en särskild arkeologisk utredning och en översiktlig dokumentation. Anledningen till utredningen var farhågor att byggnationen kunde påverka en torpgrund med tegellada och tegelugnar samt en möjlig odlingsyta.

Arbetet i fält utfördes 2007-12-04 samt 2008-07-15 efter länsstyrelsebeslut 2007-11-30.

Figur 1. Arbetsplan för byggandet av parkering, ramp och utsiktsplattform. Parkering, ramp och plattform markerade med pilar. Skala 1:2000. (Karta Residens Arkitektkontor.)

Målsättning och metod

Enligt beslutet från Länsstyrelsen med dnr 431-12502-08 daterad 2007-11-30 skall plattform och spång (ramp) bestå av naturliga material som ek, lärk eller annat material med god motståndskraft mot röta. De bärande byggnadsdelarna kommer att bestå av impregnerat virke. Tornet/utsiktsplattformen och delar av spången kommer att ställas på stolpar förankrade i berget. Där spången går över områden utan berg kommer nedslagna jordankare eller gjutna betongfundament att användas för att minimera behovet av grävning. Delar av spången kommer att gå över en husgrund varför Länsstyrelsens natur- och kulturmiljöenhet har ansökt om att få genomföra en arkeologisk undersökning på platsen (min kursivering). Syftet med arbetet var att dokumentera omfattningen av tegeltorpsmiljön samt att eventuellt datera denna samt att klargöra att platsen är en fornlämning (texten hämtad ur Länsstyrelsens beslut 2007-11-30 om arkeologiska åtgärder inom naturreservatet Engsö). Den bebyggelse lämning som syftas på är det så kallade Tegeltorpet med tillhörande tegellada. Dessa finns nämnda i historiska källor från 1600 och 1700 talen (Tollin 2007).

Figur 2. Ångsö slott från höjdryggen med tegeltorpet, torkladan och tegelugnarna. (Foto U. Alström.)

Undersökningsresultat

Enligt Länsstyrelsens önskemål har tre mycket små provgropar grävts i området. I den plana ytan som ligger intill den tilltänkta rampens placering grävdes tre små undersökningsgropar för hand. Dessa var 0,5 x 0,5 meter stora. Den plana ytan som är cirka 14 x 15-20 meter stor har i ytan ett 0,2-0,3 meter tjockt matjordslager. Ytan är bevuxen med ekar och äppelträd som har en anseelig ålder. Ytan är en utmärkt plats för en kålgård för tegeltorpets innevånare där den ligger i skyddat söderläge nedanför en mindre bergrygg. Direkt under matjordslaget kom sjöbottenavlagringar i form av sandig lera.

Figur 3. Den plana ytan intill den tänkta placeringen av spången vid gårdesgården som skymtar i bakgrunden. (Foto U. Alström.)

Tegelladans lämningar består av en rektangulär grund med stenar i två skift, 0,5-1,5 meter stora. Grunden är 29 meter lång och 13 meter bred. Murbredden är 0,8-1,0 meter. Inuti tegelladan växer ekar varav en har en anseelig dimension, vilket får tolkas som att tegelladan sedan mycket länge varit övergiven.

Figur 4. Del av muren till tegelladan. En numera anseilig ek har sedan länge växt inne i stengrunden. (Foto U. Alström)

Öster om tegelladan finns rester efter två tegelugnar. Den ena är 9 x 9 meter stor och två meter djup med öppningen i öst. Den andra är 10 x 6 meter stor och 2 meter djup med öppningen i väst. Begreppet djup används för att båda ugnarna är ingrävda i naturliga moränslänter. I området för tegelugnarna finns mängder med krossat tegel. En par större tegelfragment där längd bredd och tjocklek på teglet kunde mätas visar på samma storlek som teglet i Ängsö kyrka. Här kan man erinra om att kyrkan började byggas på 1340 talet (Hammarskiöld 2005, Nisbeth okänt tryckår). Om ugnarna är från den tiden vet vi däremot inte.

Figur 5. De kvarvarande resterna av en av tegelugnarna. I bakgrunden vårmarken som har varit farbar när tegeltillverkningen skedde. Till höger utanför bilden ligger idag Mälarens vattenspegel och till vänster utanför bild ligger slottet och kyrkan på någon kilometers avstånd (Foto U. Alström).

I närheten av ladan och ugnarna ligger det så kallade tegeltorpet. Grunden efter torpet är 9 x 7 meter och består av ett antal syllstenar av 0,5-0,8 meters storlek. Torpargrunden ligger på kanten till den norra förkastningsbranten ner mot vad som nu är våtmark.

Frakten av råmaterial och färdigt tegel bör till en del ha skett vattenvägen. Strax nordväst om platsen för tegelladan och ugnarna finns därför mycket riktigt ett bryggfundament kvar som visar att vattentransport av tegel kan ha skett från platsen. På en bild från 1792 finns platsen för bryggan avbildad. Då fanns en knuttimrad byggnad på bryggfundamentet.

Figur 6. Platsen för bryggan 8 juli 1792. Då fanns en byggnad på bryggan. (Bild från Piper 1997.)

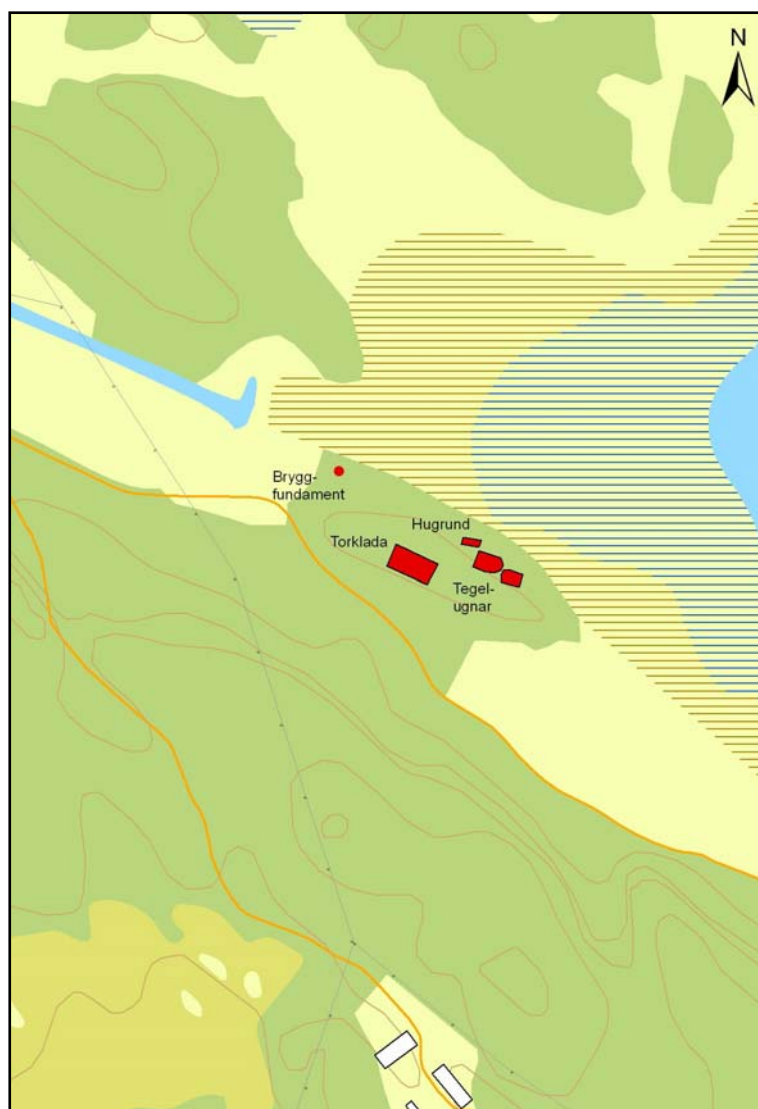
Figur 7. Platsen för bryggan 4 december 2007. (Foto U. Alström.)

Som figurerna 6 och 7 visar har egentligen inte mycket förändrats i området. Kanalen in till slottet finns kvar men att lägga till med en liten båt vid platsen för bryggan går inte längre. Under de 215 år som förflutit mellan bilderna har huset på bryggan försvunnit. Istället har ett pumphus(?) tillkommit.

Tolkning och utvärdering

I området skall en utsiktsplattform, handikappanpassad ramp samt en liten parkering byggas på uppdrag av Länsstyrelsen i Västmanlands län. Inför bygget har Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen gjort en särskild arkeologisk utredning. Utredningen hade som mål att skydda kulturhistoriska lämningar i området där byggnadsarbetena skulle genomföras. Anläggandet av plattform, ramp och parkering påverkar inte någon äldre bebyggelse i området.

Däremot kan man beteckna undersökningsområdet som en del av vårt gamla industriarv. Här finns tegelugnar, en tegellada, bryggkonstruktion för transport sjövägen men även väg finns för landtransport av tegel. Här ligger också ett torp som troligen beboddes av den som arbetade med tegeltillverkningen. Möjligen tillverkades tegel här för kyrkobygget på 1300-talet. Bilden som tonar fram efter undersökningen bygger emellertid på att alla lämningar är samtida. Om detta är fallet vet vi först efter en mer omfattande analys.

Figur 8. Det karterade området med torklada, husgrund, tegelugnar samt ett bryggfundament. Byggnaderna i söder tillhör gården Lilla Utön. Utsiktsplattformen, rampen och parkeringen kommer att placeras söder om de rödmarkerade lämningarna. Skala 1:5 000. (Inmätningar och karta Jan Äblström.)

Figur 9. Området med tegelugnar, torklada, busgrund samt bryggfundament i förhållande till Ångsö slott. Skala 1:20 000. (Inmätningar och karta Jan Åhlström.)

Figur 10. Pilen markerar höjdryggen där platsen för tegelortet, tegelugnarna, torkladan samt bryggfundamentet är belägna. Topografiska kartan. Skala 1:50 000.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Lantmäteriet. Historiska kartor. Akt T74-30:2 Ängsö gård. Geometrisk avmätning 1684. Lantmätare Johan Carlsten.

Residens Arkitektkontor AB. Situationsplan.

Topografiska kartan 11H SV Enköping. Skala 1: 50 000.

Otryckta källor

Hammarskiöld, R., 2005. Ängsö kyrka. Kulturhistorisk karaktäristik. Västerås stift.

Länsstyrelsens beslut 2007-11-30. Dnr 521-12500-07.

Tollin, C., 2005, 2007. Historiskt kunskapsunderlag. Bebyggelse och markanvändning, Utön.

Litteratur

Nisbeth, Å., okänt tryckår. Ängsö kyrka. Utg. av Västerås stift Kyrkoberskrivningskommittè. Västerås.

Piper, C., 1997. Engsö från medeltid till nutid. Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

KM dnr:	07128
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:	431-12502-08 2007-11-30
Undersökningsperiod:	2007-12-04, 2008-07-15
Arkeologtimmar:	22 timmar
Personal:	Ulf Alström, Lisa Skanser, Jan Ählström
Belägenhet:	Ängsö gård 2:1
Koordinatsystem:	Rikets
Koordinater:	X 6601332 Y 1560428
Inmättningsmetod:	GPS
Dokumentationshandlingar:	Denna rapport

